

GYÖRFFY ERZSÉBET, *Helynév-szociológia*

A Magyar Névarchívum Kiadványai 47. Debreceni Egyetemi Kiadó,
Debrecen, 2018. 169 lap

1. A debreceni névtani iskola kutatói számos elemző és elméleti munkával gazdagították a magyar névtudományt. A Magyar Névarchívum Kiadványai sorozat immár 47. köteteként egy újabb elméleti jellegű monográfia látott napvilágot GYÖRFFY ERZSÉBET tollából. A magyar és a nemzetközi névtudományban a nevek szociológiai vonatkozásainak a kutatása rendszerint háttérbe szorult az etimológiai, szerkezeti, keletkezéstörténeti stb. szempontokkal szemben, s általában kimerült a névismeret, névhasználat, névgyakoriság érintőleges vizsgálatában. A helynév-szociológia mint az onomasztika egyik új irányzata ezt a kevésbé kutatott területet igyekszik lefedni. Helynév-szociológiai kutatásokkal foglalkozó, összefoglaló elméleti munka még nem készült Magyarországon, ezt a hiányt pótolja GYÖRFFY ERZSÉBET könyve. A szerző határozott célja egy átfogó szocioonomasztikai elméleti modell kidolgozása, amely keretet nyújthat a helynevek elméleti és gyakorlati szempontú vizsgálatához. GYÖRFFY ERZSÉBET évek óta foglalkozik névszociológiai kérdésekkel, a modell alapját saját élőnyelvi kutatásai jelentik, melyek során a helynevek társadalmi beágyazottságát vizsgálta.

A szerző feladatát nehezíti, hogy sem a hazai, sem a nemzetközi helynév-szociológiai szakirodalomban nem alakult ki eddig egységes terminológia és módszertan. Így elsődleges feladata a szakterminológia megteremtése, egységesítése, valamint új módszertani keret kidolgozása. Az elemzési modell elméleti megalapozásának keretét a funkcionális nyelvészetben határozza meg, empirikus, önálló kutatáson alapuló adatokból kiindulva, induktív módon kíván eljutni az elméleti következtetések, szabályszerűség megállapításához. GYÖRFFY ERZSÉBET a különböző típusú vizsgálatokat egyazon, általa jól ismert névhasználati közegben, a hajdú-bihari Tépén végezte el, így egy valódi névközösség névhasználatát követhette nyomon minden aspektusból.

2. A monográfia szerkezetileg nyolc fejezetre tagolódik. Az első fejezetben (11–25) a szakirodalmi áttekintés kap helyet. A szerző bemutatja azokat a kérdéseket, kutatási területeket, módszertani eljárásokat, amelyek a 20. század második felétől jelentkező szocioonomasztikai kutatásokat jellemzik, illetve azokat az eredményeket, amelyeket az eddigi szórványos helynév-szociológiai kutatások felszínre hoztak.

A második fejezet (27–39) a helynevek identitásképző és -jelölő funkciójával foglalkozik. A névadó nem véletlenül nevezi el, látja el tulajdonképpen identitással a helyet, hanem azért, mert ezáltal a hozzá való viszonyát, a hely fontosságát is kifejezi. Ez az identitás-jelölő funkció szerves része a magyar helyneveknek. Ezt a funkciót a helynevek szociális és affektív szerepének feltérképezésével mutatja be a szerző. Az affektív helynevekben a hellyel, lakosaival kapcsolatos negatív asszociációk jelennek meg, ami leggyakrabban szleng helynevek révén fejeződik ki (pl. *Szívóhely*, *Szopacshely*). A szerző meghatározza a *szleng helynév* fogalmát, s részletesen bemutatja a szlenghez tartozó nevek használatával kapcsolatos, egyetemisták segítségével végzett attitűdvizsgálatainak eredményeit. Az affektív helynevekkel szemben a nevek szociális funkciója révén az adott helynek a névadók életében betöltött szerepe jelenik meg (pl. *BTK bícs*).

A kötet harmadik fejezete (41–51) a névvariánsok szocioonomasztikai, elsődlegesen elméleti szempontú vizsgálatával foglalkozik. A helyneveknek különböző variánsaik létezhetnek, amelyeknek a létrejöttét és használatát számos társadalmi, politikai stb. ok befolyásolja. A variánsok vizsgálata ezeknek az okoknak a feltárását, azonosítását segíti elő. Ezután a szerző részletesen körüljárja a leggyakrabban használt *hivatalos név* terminust, amely véleménye szerint kerüendő a helynévhasználat nyelvészeti leírásában, mert adminisztratív-bürokratikus szempontból közelít a jelenséghez, így alkalmatlan a nyelv- és helynévhasználatnak a maga komplexitásában való megragadására. Úgy véli, hogy a helyette ajánlott *sztenderd névváltozat* erre sokkal alkalmasabb, mivel ebben kifejeződik a névvariáns formális helyzetekben való használata. Ezzel szemben a nem formális kommunikációs helyzetekben használt nevekre az *említőnév* terminust javasolja.

A korábbi helynév-szociológiai kutatások elsősorban a helynévismerettel foglalkoztak; ennek a vizsgálatára a legegyszerűbb módszer az adatközlők névismeretének kérdőíves feltárása. A negyedik fejezetben (53–74) a szerző egy új módszert, a mentális térképezést mutatja be. A kognitív pszichológiában régóta használatos a kognitív vagy mentális térkép fogalma. *Kognitív térkép*-en a szerző a tér mentális reprezentációját érti, *mentális térkép*-en pedig a kognitív térkép aktuális, rajz formájú megjelenítését. Úgy véli, hogy az interjúval összekapcsolt mentális térképezés az egyéni helynév-kompetencia alaposabb feltárására ad lehetőséget. A módszer bemutatásához empirikus vizsgálatának színterén, Tépén készített öt interjút, amelyeket mentális térképek rajzoltatásával is kiegészített. Elemzése kiterjed a mentális térkép öt legfontosabb elemére: a mentális terek kiterjedésére és elnevezésére, a törésvonalak és határok, a tájékozódási pontok, valamint az útvonalak és csomópontok kérdésére.

Az ötödik fejezet (75–99) az egyén által birtokolt helynévkincs vizsgálatával, a helynévismerettel foglalkozik: egy 80 adatközlővel Tépén készített helynévismereti felmérés eredményeit mutatja be. A vizsgálat kiterjedt a klasszikus kérdéskörökre: a névismeret nem, kor és foglalkozás szerinti megoszlására, valamint a nevek ismertségi fokára. Eredményei azt mutatják, hogy az életkor előrehaladtával az adatközlők egyre több nevet ismernek, illetve a fiatalabb generációk egyre kevesebb nevet sajátítanak el, ami akár a tépei helynévkincs elvesztéséhez is vezethet. A névismeret kérdése azonban nagyon összetett, és vizsgálata számos bizonytalansági tényezőt rejt magában (pl. a vizsgálat időbeli és térbeli kérdései, az adatközlők megbízhatósága).

Az előző fejezet vizsgálatainak a kérdésnek a felvetésére ösztönözték a szerzőt, hogy létezik-e közösségi névismereti térkép. E kérdés megválaszolásához szükséges a *névközösség* fogalmának a tisztázása (a kötet hatodik fejezetében: 101–127). Ez a helynév-szociológia egyik legösszetettebb kérdése, mely pusztán elméleti alapon nem válaszolható meg. Ezért a szerző az élőnyelvi vizsgálatok alapján igyekszik meghatározni a *helynévközösség* fogalmát, valamint bemutatni a helynévközösség és a helynévismeret összefüggéseit. A névközösségek alapjának a helynévkompetenciát tartja. Mikrocsoportok helynévismeretének empirikus úton való vizsgálata során egyértelműnek tűnik, hogy a közös névismeretnek a család a természetes egysége, de az azonos névismerettel rendelkező csoportok nemcsak genetikusan szerveződhetnek, azaz a helynévhasználatot a szociális tér is befolyásolja. A szerző elutasítja a *névközösség* területi kötöttségű meghatározását, mivel a helynévismeret nem kötődik csak a szűk lakóhelyhez. A *névközösség* viszonylagos fogalom, melynek jellemzői aszerint változnak, milyen hatókörű csoport leírására akarjuk használni. Ennek bemutatására a szerző két vizsgálatot végzett: öt adatközlővel interjút készített Tépén, hogy kiderítse, egy-egy helynévhez miféle tudati tartalmak kapcsolódnak

az egyén szintjén, egy nagy létszámú (465 fős) vizsgálata pedig az egyéni helynév-kompetenciák közös elemeinek a feltárására irányult.

A hetedik fejezetben (129–134) a szerző a szleng helynevek mibenlétével és keletkezésével foglalkozik, a helynév-kompetencia működését a *Hajdúszoboszló* név szleng variánsainak névrendszertani és helynév-szociológiai szempontú elemzésével mutatja be (*Szop city, Gajdultszoboszló, Szoboszló* stb.).

Az utolsó fejezetben (135–136) a szerző azokra a részkérdésekre irányítja a figyelmet, amelyekre a kötetben nem tért ki részletesen, de a szocioonomasztikai vizsgálatok fontos és a jövőben vizsgálandó területei lehetnek (pl. többnyelvű közösségek névszociológiai helyzete, helynévsajátítás, történeti helynévszociológia). A kötet mellékletében a szerző által összegyűjtött tépei helyneveket ismerhetjük meg.

3. GYÖRFFY ERZSÉBET munkája úttörő jellegű elméleti és módszertani kézikönyv, a magyar szocioonomasztikai kutatások új alapműve, mely a szakterminológia egységsítésével és a módszertani keret kidolgozásával biztos alapot nyújt a további helynévszociológiai kutatásokhoz.

SEBESTYÉN ZSOLT

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1817-424X>

Nyíregyházi Egyetem

BAUKO JÁNOS, Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában

Magyar Névtani Értekezések 8. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke, Budapest, 2019. 228 lap

1. BAUKO JÁNOS kötete a magyar névkutatásban az utóbbi időszakban fellendült terület, a névszociológia – vagy más néven szocioonomasztika – legújabb kiadványa. Ebben a szerző tíz fejezetben, tíz, egymáshoz szorosan kapcsolódó témán keresztül tárgyalja a társadalom és a névhasználat között lévő összefüggéseket. Mindezt főként a saját területére, a szlovákiai magyarok helyzetére vonatkoztatva teszi.

Funkciójuk és témaválasztásuk alapján a könyv fejezeteit két csoportra oszthatjuk. Az első három résznek inkább bevezető, alapozó jellege van. A főbb témakörök és kérdések rövid ismertetése mellett itt kerülnek előtérbe a névtani terminológiával kapcsolatos megállapítások, és ezekben a részekben ismerjük meg a korábbi szakirodalom megállapításait, míg a következő hét fejezet elkalauzol bennünket a szocioonomasztika mélyebb rétegeibe: a névszociológiával kapcsolatos részletkérdéseket hivatottak bemutatni.

Az előszóban megfogalmazottak alapján a könyv elsősorban oktatási segédletnek készült, de a szerző az egyetemi hallgatók mellett a „tulajdonnevek világa iránt érdeklődő” olvasóknak is szánja a művet. A témakörök alapos kidolgozottsága, az explicit magyarázatok és a fogalmazásmód véleményem szerint alkalmassá is teszi a kötetet e szerepre.